

MUFAD YUVARLAK MASA TOPLANTISI

GLOBAL KRİZ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

Toplantı Yeri : MUFAD Merkezi
Toplantı Tarihi : 23.01.2009
Toplantı Konusu : Global Kriz ve Türkiye Ekonomisi

Toplantıya Katılanlar

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış : (Toplantıyı yöneten) İstanbul Üniversitesi,
İşletme Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Özer Ertuna : Okan Üniversitesi, İİBF - Öğretim Üyesi

Prof. Dr. İzzettin Önder : İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
Emekli Öğretim Üyesi

Dr. Öztin Akgüç : Bahçeşehir Üniversitesi, İİBF, Öğretim Görevlisi

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Arkadaşlar hepiniz bugünkü yuvarlak masa toplantımıza hoşgeldiniz. Bugün tartışacağımız konu, global kriz ve Türkiye'nin bu kriz karşısındaki durumu olacaktır. Krizin bir finans krizi olarak ortaya çıktığı ve sonradan da reel sektöre yansıdığı söyleniyor ve böyle bir durum da var gibi görünüyor. Ben şu noktadan başlamak istiyorum, acaba bu krizin ortaya çıkış nedeni ne ya da neler olabilir, tabii nasıl sonuca varılır onu da konuşacağız eğer vaktimiz olursa. Öncelikle krizin çıkışını tartışmak istiyorum sizlerle. Siz başlar mısınız Özer Bey, buyrun efendim.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Biraz önce siz bir cümleyle özetlediniz aslında. Kriz finansal kriz başlığı ile başladı ki, bu her piyasa sisteminde görülen bir şey. Emlak fiyatları çok şişiyordu, emlak fiyatları yükseldikçe emlaka yatırım para getiriyor, kazanç oldukça daha çok talep geliyor, talep oldukça fiyatlar yükseliyor. Kriz böyle devreye girmiştir, bu bütün piyasa mekanizmalarının temel hastalıklarından biridir, finansal bir köpük oluşur. Başlangıcı böyle oldu. Çürük ipotek kredileri krizi olarak başladı. Öyle ki bir koyundan üç post çıkartılmış, ipotekler alınmış, sağlam olmayan ipotekler, bunlar varlığa

dayalı menkul kıymete çevrilmiş, bunlar yeniden fonlara satılmış falan, bir koyundan üç post çıkartıp, büyük finansal reel olmayan getiriler edinilmiş, taa ki finansal kriz çıkıncaya kadar. Kriz çıkınca, Amerika ve Avrupa beraberce çok ciddi etkilendi bu krizden. Ama bu finansal kriz alttaki reel sektöre bulaştırılmaması gereken, orada hapsedilmesi gereken bir krizdi. Ama öyle olmadı, işçi çıkarmalar başladı. Finansal krizin ekonomik krize yansması işçi çıkarmayla olur, çünkü çıkardığın işçi senin müşterindir.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Ama işçi çıkarmaların olabilmesi için, o işletmelerin yani reel sektördeki işletmelerin taleplerinin azalması ve dolayısıyla üretimlerini azaltması gerekir. Yani finansal sektörden reel sektöre bu sıçrayış nasıl oldu?

Prof. Dr. Özer Ertuna: Biraz önce söylediğim şuydu; finansal krizin finansal kriz olarak hapsedilmesi lazımdı. Yani finansal krizden etkilenen finansal kurumlar, artık bu hizmeti veremeyecekler, bunun yerini alması gereken kurumlar var. Çünkü işletmelerin paralarını döndürebilmeleri lazım. Burada parayı döndürmede çekilen sıkıntılar üretime, üretim işçi çıkarmaya, işçi çıkarma talep düşme-

sine, talep düşmesi yeniden işçi çıkarmalara, yani olay finansal sarmal yerine ekonomik sarmala dönüştü. Bir de bunun psikolojik yönü var. Yani insanlar kriz beklentisini, işten çıkarılma beklentisine kaptırınca kendini, aman kriz gittikçe derinleşiyor, bu 1929 krizinden daha fena olacak denilince, insanlar taleplerini kesti, bu normal, işten çıkmamış bile olsa taleplerini kısıtlar. Ama kapitalist sistem talebin yüklü olmasına dayanıyor. Şimdi en önemli konulardan biri de, hemen tasarruf tedbirlerine yönelinmesi. Tasarruf tedbirleri demek, kapitalist sistemde bir tarafın harcaması karşı tarafın geliridir, kazancıdır, senin çıkardığın işçi ya senin ya da başkasının müşterisidir, buna Vanec, negatif işaret sendromu diyor. Ve bu kapitalizmin en önemli, hani kanser gibi hastalıklardan biri. Ve kapitalizmin çöküşü böyle oluyor ve maalesef teknolojik gelişmeler falan, birçok şey kapitalizmi zor durumda bırakıyor. Kapitalizm eskisi gibi yürüyemez artık. Benim 2005 yılında yazdığım “Kapitalizmin Son Direnişi” adlı kitabım bölüm bölüm gerçekleşiyor şu anda. Çünkü reel sektör yeni teknolojiyle birleşince, kapitalizmin bazı sorunları çok önem kazandı. Onlardan bir tanesi bu, negatif işaret sendromu denilen, işçinin maliyet unsuru olarak kabul edilmesi. Türkiye’ye bu krizin yansması da ilginç oldu. Türkiye’ye yansıma ihracata olan talebin azalmasıyla oldu. Ama Türkiye’de ihracat ithalat ilişkisine baktığımız zaman, dış ticaret açığı 2008 sonunda 70 milyar dolara ulaştı, yani sizin ihracatınız azalırken ürünlerinizi yerli piyasaya döndürebilseydiniz veya böyle bir siyaset güdebilseydiniz, ara mallarını dışardan almak yerine içeri kaydırabilseydiniz, nihai malları ithal yerine yerli mallara kaydırabilseydiniz, ki Amerika bugün bunu yapıyor, Obama buna söz verdi, biz de böyle yapabileydik bulaştırmazdık Türkiye’ye bu krizi. Televizyonlarda tasarruf tedbirlerine yönelelim deniyor. Bu işte kötümser bir havayı da yarattığınız zaman, ekonomik krize dönüştürürsünüz. İşçi çıkarmaları sapır sapır, bu bir fırsat mı acaba diyor insanlar, fırsat olarak görüyorlar ve zincirleme etkileniyor her şey. Bugünkü teknolojik gelişmeler öyle ki robotlar daha

becerikli insanlardan, bilgisayarlar daha hızlı, makineler daha akıllı, insana bakıyoruz, insanın yetenekleri aşağı yukarı aynı yetenekler. Öbür taraftan insanın iş bulabilmesi için robotlardan, makinelerden, bilgisayarlardan daha üstünlük yaratması lazım, maliyet üstünlüğü sağlamak için. Maalesef işsizlik dünyada en temel sorun ve bu kriz lafları altında işsizlikte ciddi bir artış başladı. Bu ciddi artış tamamen ekonomik krize dönüyor şu anda. Ve çıkış için de bunu doğru teşhis etmek lazım.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Sanki finans sektörü, sadece Türkiye’de değil tabii, özellikle batı aleminde olması gerekenden fazla şişti. Bu şişme bir nevi sizin de söylediğiniz gibi bir duplikasyondan ileri geliyor. Yani bir mortgage yapıyorsunuz, senede bağliyorsunuz, bu senet menkule, varlığa döndürülebilir senet haline geliyor. Bu satılıyor, sizin de söylediğiniz gibi, bir koyundan üç dört post çıkartılıyor ve bu durum piyasaları şişiriyor. Burada benim aklımı kurcalayan husus şu; Öztin Bey size yöneltmek istiyorum bu soruyu, acaba dünyada çok büyük bir servet birikmesi, belirli ellerde tabii herkeste değil, ve bu serveti harcayabilmek için reel sektörün yetersiz kalması nedeniyle, finans sektöründe mi bir şişme meydana geldi.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Servet harcanmaz.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Ben belki yanlış söylemiş olabilirim, ama söylemek istediğim husus şuydu, siz çalışıyorsunuz işçisiniz, memursunuz veya işadamısınız, bir artı değer yaratıyorsunuz ve zenginliğimizde bir artma var. Bu zenginlik nereye gider, tüketime gider, artanı da tasarrufa gider ve tasarruftan da yatırıma gider. Benim söylemek istediğim husus şu; acaba yatırım yapacak yerler reel sektörde çok sınırlı kaldığı için, finans sektörüne mi kaydı bu fonlar, bu servet, bunu söylemek istiyorum ben. Yoksa servet tüketilmez elbette.

Dr. Öztin Akgüç: Birkaç noktayı tartışmak lazım burada. Bir kere finans sektörü tek başına kriz yaratabilir mi bunu konuşmak lazım. Finans sektörü aracı bir sektördür biliyorsunuz. Bir aracı sektör tek başına kriz yaratabilir mi buna bakmak lazım. Doğru veya yanlış benim tespitlerime göre, aracı bir sektör olan finans sektörü tek başına kriz yaratamaz, finans sektörü bu işi derinleştirilebilir, tetikleyebilir, olayı daha vahim hale getirebilir ama tek başına kriz yaratamaz. Şu ayrımı yapmıştık, krizlerin bir gerçek nedeni vardır, bir görünür nedeni vardır, bir de tetikleyicisi vardır. Bu işin gerçek nedeni kapitalist sistemin kendisidir. Kapitalist sistem zaman zaman dalgalanmalar doğurur, bu dalgalanmaların boyutları zaman zaman daha büyük boyutlara ulaşabilir, bu son dönemde olduğu gibi. Görünür neden ne? görünür neden ise son zamanlarda Amerika'da gayrimenkul piyasasının şişkinleşmesi, büyük bir gayrimenkul yatırımı, gayrimenkul fiyatlarının yükselmesi, bunların genellikle yatırım amacıyla alınması, konuttan ziyade yatırım amacıyla alınması ve bunu finanse eden kurumların ise varlığa dayalı menkul kıymet çıkartarak bunu fonlamaları, daha sonra bu varlığa dayalı menkul kıymetleri başkalarına satmaları, diğer finans kurumlarının da bunlara dayanarak yeni varlığa dayalı menkul kıymet çıkarmaları, yani olayın bir koyundan 3 – 5 post birden çıkarmaya doğru gitmesi.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Öztin Bey burada gayrimenkul yatırımları arttı diyoruz ama, gayrimenkul fiyatlarının artışlarında, zannederseniz finans kurumlarının, özellikle mortgage yapan kurumların etkisi yok mu?

Dr. Öztin Akgüç: Benim görüşüm doğru veya yanlış ama şu şekilde; bir kere dünyada 2001'den uzun bir dönem refah dönemi oldu ve bu dönemde bence iki ülke çok büyük ölçüde para bastı, yani bir likidite bolluğu yaratıldı. Amerika ve Japonya bunu yaptı. Amerika çok büyük ölçüde dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı veriyordu, buna mukabil Japonya ise durgunluk-

tan kurtulmaya çalışıyordu, çünkü Japon ekonomisi büyük bir durgunluğa girmişti. Dolayısıyla dünyada bir likidite fazlalığı oldu bu politikaların sonucu. Bu likidite fazlasının bir yere kanalize edilmesi gerekiyordu. Bu arada bir takım adamlar bu paraların değer kaybedeceğini öngördüler. Dediler ki bu kadar bol likidite bir süre sonra değer kaybedebilir, değer kaybetmemesi için bunları fiziki varlıklara çevirelim, fiziki varlıklar nelerdir, gayrimenkuller büyük ölçüde, hisse senetleri olabilir bir miktar, altının fiyatı yükseldi, işte özelleştirme falan diye gelip şirketleri aldılar, dolayısıyla izlenen bu para politikalarının ve maliye politikalarının getirdiği bir likidite genişlemesi ve o likidite genişlemesinin daha sonra piyasalara yansımalarıdır olay.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Ben de onu diyorum Öztin Bey. Ortaya çıkan zenginlik servet, likit şekilde ortaya çıkan servet, reel sektör yatırımlarına kayamadığı için, konut dışında üretim aktiflerine yapılan yatırımlara kayamadığı için, istihdam artırıcı yatırımlara yönelemediği için, bunlar oldu.

Dr. Öztin Akgüç: Özer Bey'in de dediği gibi büyük ölçüde talep sorunu var. Talep belli alanlarda istenilen ölçüde gelişmiyorsa, o zaman niye üretim yapacaksınız?

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Keynes'in koyduğu teoriden de yola çıkabiliriz burada. Yani artık reel sektör tam kapasiteye ulaştığı için, talep de fazla değil, yeni yatırımlar yapmaya gerek kalmadı, artan fonlar ne oldu, konuta gitti, hisse senedine gitti, finans sektörüne gitti falan.

Dr. Öztin Akgüç: Finans sektöründe olay şu; finans sektörünün de bunu bir şekilde fonlaması gerekiyordu. Çünkü varlığa dayalı menkul kıymet çıkarma bir nevi fonlama demektir. Varlığa dayalı menkul kıymet çıkardığınız vakit, bu sadece Marks'ın dediği boyutta kalsaydı, bu derece sorun yaşanmazdı. Ama bunları

finanse eden kurumlar da buna dayanarak, sizin dediğiniz gibi bir koyundan birkaç post çıkarmaya çalışınca, mesela Amerika’ daki konut sektöründeki şişkinliğin İsviçre’deki bankaya etkisi ne, ama toksit dedikleri o kağıtlar ortaya çıkınca, işte biraz önce Özer Bey’in dediği gibi, subprime kağıtlar ortaya çıkınca, yani eşik altı kağıtlar ortaya çıkınca bunlar oldu.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Piyasa mekanizmasının iç hastalıklarından biridir, talep artınca kazançlar artar, kazançlar artınca talep artar, bu döngülere sık sık girer ve girecek de, eskiden 20 yılda birdi. 1639 ‘da Hollanda’ daki lale piyasasından başlıyor bu olay, ve 20 yılda bir dünya yaşıyor bunu, ne için 20 yılda bir, insanların unutmama dönemi 20 yılmalık piyasalarda. Şimdi artık değişti ama, artık 4 – 5 yıllık periyotlarla oluyor ve farklı alanlarda oluyor.

Dr. Öztin Akgüç: Benim burada bir görüşüm daha var. Finans sektörünün iki tane önemli aracı var. Niye araçları kullanıyoruz burada, bildiğiniz gibi bir etik değerlerin düşüklüğünden kaçalım. İkincisi de genelde bilgilendirmede eşitsizlik var, asimetrik bir durum var, bunu önleyelim. Halbuki görebildiğimiz kadarıyla bu aracı kurumların, finans sektöründe faaliyette bulunan bu fonlar falan bu iki kuralı da atladi. Birincisi sizden büyük vaatlerle para topladılar, ikincisi etik olmayan bir şekilde bu paraları kullanmaya başladılar. Yani spekülasyon amaçlı ve bile bile. Bunlardan büyük karlar elde ettiler ve bu karlardan da kendilerine pay çıkardılar. Bu olayı daha da derinleştirdi bence. Olayın gerçek nedeni değildir ama olayı şiddetlendiren nedendir. Yani finans sektörü kendi işlevini yapsaydı, belki olay bu kadar şiddetlenmeden geçebilirdi, çünkü biz sık sık Amerikan ekonomisinde bir durgunluk bir genişleme görüyoruz zaten. 1960’ lardan beri oluyordu bu, ama hiçbir zaman bu kadar şiddetli olmamıştı.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Sayın İzzettin Bey siz ne düşünüyorsunuz efendim?

Prof. Dr. İzzettin Önder: Ben biraz Sokratik yaklaşıma çalışayım, yani soru sorarak cevaplamaya çalışayım. Eğer insanların unutmama dönemi 20 yılda bir oluyor ise, o zaman şimdi niye bunlar daha sık olmaya başladı. Yani insanlar daha çabuk unutmaya mı başladı. Yok böyle bir şey. Bu neoklasik ekolün veya Başat İktisadın kriz teorisi yoktur. Kriz teorisi, kriz olayları “cycle” çevrim diye algılanıyor, oysa kriz teorisi sol iktisatta vardır, Marksist iktisatta vardır, koskoca bir kriz başlığı vardır orada. Ve orada şunu görüyoruz ki kriz aslında son derece olağan bir şeydir, kapitalizmin iktisadi dinamiklerinden biridir ve sebep de finans falan değildir. Sebep tamamıyla reel sektörün kendi iç dengesizlikleri ve tutarsızlıklarıdır. Hatta bir şey daha söyleyeyim. Bakın varlığa dayalı senetler, bunlar mekteplerde okutuldu, nasıl bir iktisatçı görmez ki, bu varlığa dayalı menkul kıymeti çıkardığınız zaman, bu ilerde asit yapacak. Bu aynen bir nükleer mühendisin, nükleer santrali kurduğu zaman 15 – 20 sene sonra bilmesi lazım ki, bunun çubukları çıkacak. Bunlar bize ders olacak, ama söylemediler, niye söylemediler, çünkü para kazanıyorlardı. Böyle bir bilim olmaz, bu bilim falan değil. Dolayısıyla bilimsel açıdan baktığımızda, kapitalist krizleri ancak kapitalizmin dinamiklerini inceleyerek çözebiliriz. Bakın etik olmayan meseleler var. Risk yönetimi örneğin, Türkiye’deki son risk yönetimi gibi, yani bir firma ilerde döviz yükselebilir diye, ben şimdiden faaliyet dışı kar gibi bir şeyler yapayım, biraz döviz alayım, yarın döviz yükseldiğinde hammadde girişlerinden fiyatlar yükseleceğinden dolayı, hiç değilse öbür taraftan kazanayım, diyerek kendini korumaya çalışıyor. Ama bu sırada kimden yiyor, diğerlerinden yiyor aslında, ben döviz alamadığım için benden yiyor aslında ve devletlerde buna ne vergi alıyor ne de başka bir şey. Böyle bir risk yönetimi olur mu, üstelik döviz almaya giderken talebi artırıyor ve dövizini iyice yükseltiyor.

Yani dövizi alamayan firmalar için koşullar iyice ağırlaşıyor. Şimdi böyle kalıcı bir bilim olamaz. Bu tabii kapitalist sistemin finansal çevrelerin etrafa yaymış olduğu çıkarıcı bir bilgidir, bilim falan değildir, anlık bir meseledir tamamıyla. Şimdi nedir o zaman kriz ona bakalım. Aslında finans sektörü, kesinlikle ve tamamıyla bir türev sektördür. Hiçbir reel şey yaratmaz, hiçbir katma değer oluşturmaz, ama kar oluşturur. Zaten parazitliği de oradan ileri geliyor, finans sektörü parazit bir sektördür. Şimdi böyle bakınca reel sektörün davranış kodlarını incelediğimizde, reel sektörün davranış kodu tamamıyla üretim yapmaktadır, birikim yapmaktadır. Birikim yapmak için üretim yaparak kar etmektedir. Hiç öyle milli duyguları, memleket için vatan için falan gibi duyguları yoktur. Finans sektörünün de yoktur. Bir banka müdürü bir toplantıda, bir öğrencinin sorusuna karşılık, efendim dedi ben bilsem ki iki ay sonra bankalar batacak, ben bu işi yaparım ve para kazanırım dedi. Ve çok da doğru, bu kapitalist dokuyu gösteriyor. Dolayısıyla herkes kendi çıkarını savunursa, toplumsal çıkar savunulamaz.

Şimdi gelelim esas konuya, müthiş bir birikim oldu dünya piyasalarında, ama bunun sebebi sadece para basma değildir, müsaade buyursanız benim esas görüşüm şu; o da sermayenin değişim oranının değişmesidir. Yani sermaye ve emeğin değişim oranıdır bu. Bunlar durmadan yatırım yapmaya çalıştılar, çünkü yatırım yaparken emeğin verimliliği artıyordu. Emeğin veriminin artması demek, aynı zamanda sömürü oranının yükselmesi demektir. Fakat sömürü oranı yükselirken emek üzerinden, emek ve sermaye bir arada, bir maliyet unsuru olarak aldığımızda, kar oranları düşmeye başlıyor. Yani bu iki hareket, zaten Amerikan ekonomisinin trendidir bu, Türkiye’de de çok net gösteriyor ki, yani Türkiye’de kar oranları gerilerken, Amerika’da daha da şiddetli gerilerken, sömürü oranları yükselmeye başlıyor, fakat kar oranları geriliyor. Kar oranları gerilediği halde, sömürü oranlarının yükselmesi, sermaye sahiplerinde bir birikim oluşturdu gerçekten.

Şimdi bu birikimi ne yapacak bu adamlar, yeniden yatırım yapması için getiri oranına, kar oranına bakması lazım, ama o düşmüş vaziyette, peki nereye gidecek bu, o takdir bizzat kendisinin beslediği finans alanına gelecektir, çünkü finans alanında kar oranı daha yüksek o esnada, şu anda onlar da düştü, ama o zaman çok daha yüksekti. Yani şu anda hatırladığım bir rakam oran vereyim, ama bu biraz takribi olacak. ABD için, belki bütün batı ülkeleri için aşağı yukarı reel sektördeki kar oranları yüzde 13 – 15’lerden yüzde 2,5 – 1’lere düşmüş vaziyette, şu andaki bu rakamlar epeyce doğrudur, ama finans sektöründe oldukça yüksektir, onun için bizim bankaları aldılar yabancılar. Bu çok önemlidir. Finans sektörünü besleyen reel sektördür demiştik. Ama reel sektör yavaş yavaş kendi nefes almaz hale geldi. Finans sektörü de, o kapitalist dokuyla gerçekten daha fazla atılım yapma duygusu içinde, işte varlığa dayalı senetler çıkararak bu köpükleri yarattı. Bunu bugün de yaratır, hiç öyle bilimsel bir anlayış sistemi yoktur aslında. Fakat ne oldu, finans sektörünün altından reel sektör yok oldu. Daha doğrusu finans sektörü reel sektörün üzerinde genişlemeye başladı. İşte köpük denen olay da budur. Çünkü reel sektörün büyümesi çok daha yavaştır, çünkü reel bir sektördür, öteki çok daha hızlı büyüyor. İşte bu ara bir köpük oluşturdu. Çünkü bunu besleyecek, buraya dönüşüm yapabilecek reel bir üretim yok burada. Reelin olmadığı yerde hayali hesaplar döner.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Bakın finans sektöründe para kazanılmaz, gelir yaratmaz finans sektörü.

Prof. Dr. İzzettin Önder: Hayır para kazanılır finans sektöründe, Özer Bey siz Keynes’in bildiği gibi konuşuyorsunuz kavramları, ben Marks’ın bildiği gibi konuşuyorum. Keynesgil kavramlarında katma değer yoktur, sömürü oranı yoktur, Keynesgil kar oranı vardır. Aradaki fark da budur. Gayet açıktır bu fark da, dolayısıyla böyle baktığımızda, finans sektörü çökmeye mahkumdur zaten, çünkü reel sektör finans sektörünü besleyemez hale

geldi bir yerden sonra, bu aradaki fark açıldı. Bu farkı da reel sektör besleyemiyor. Somutlaştırırsak eğer, mesela reel sektör ne yapar, köpükle falan gitmez artık, köpük olmasaydı da patlayacaktı bu, köpük bunu hızlandırdı. Ne yapar, sigorta yapar, ipotek yapar, kredi verir, peki bunları kim alır, karşısında ödeyebilecek olan reel sektör adamları alır, ya oradaki işçiler alır, ya da patron alır. Reel sektör sıkışmaya başladı kapitalist sistemde artık. Artık yani ne sigorta ettirebilecek, ne sağlık sigortası yaptırabilecek, ne mortgage ile ev alabilecek, çünkü bunları ödeyebilecek durumda değil artık. Hatta şimdiye kadar neden yaptı bunu, gelecekte nasıl olsa öderim mantığıyla, gelecekteki gelirini tüketti aslında. Patrona baktığımızda o da doymuş vaziyette, o istediklerinin hepsini yaptı zaten. İlave para kazanmak istiyor, yani ne sigorta ne mortgage ne şu ne bu. Aslında bu finans sektörü, reel sektörün lehine biraz, bir miktar insanların gelecekteki gelirlerini şimdiye getirip tükettiği için bu reel sektörün işine de yaradı. Reel sektörün talebini artırdı biraz. Mesela mortgage kredisi yaptı, adam gelecekte öderim diye, reel sektör ev yaptı, adam da ev almaya çalıştı. Şimdi dolayısıyla aslında reel sektör de finans sektörünün büyümesini istedi biraz. Çünkü finans sektörünün işlemlerini, insanların gelecekteki gelirlerini bugüne çekip, adamları tüketime yöneltti. Finansçı bunu yaptı, bu da reel sektörün işine yaradı. Fakat bunun da bir doyum noktası var. Bunu da besleyebilecek olan reel sektördür aslında. Reel sektör de bunu, kar oranıyla değil, sömürü oranıyla besleyebilir aslında. Özer Bey'le anlaşılmadığımız nokta bu. Kar oranı düşerken aslında sömürü oranı yükselmektedir.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Peki sömürü oranı dediğiniz nedir?

Prof. Dr. İzzettin Önder: Sömürü oranı şudur; emeğin elde etmiş olduğu karı sadece emeğe böldüğümüzde, yani ücrete böldüğümüzde buna Marksist literatürde emeğin kullanım değeri denir ki bu sömürü oranıdır. Yani emek bu masayı yapıyor,

mülkiyetini bana veriyor, ama bu masayı sattığımda ben aslında emeği satmış oluyorum. Ama ben emeği saat başı fiyatla aldım, aylık başı fiyatla aldım, bu masayı hangi fiyatla satarsam, aradaki fark sömürü oranıdır. Ama o esnada oraya ben makineyi de koyarsam, bu düşmeye başlıyor tabii ve makineleşmek mecburiyetinde, çünkü teknolojisini yenilemek mecburiyetinde, çünkü yarışıyorlar bunlar birbirleriyle. Çünkü sermayenin en büyük düşmanı karşıt sermayedir. Bu yarışmayı yapabilmesi için, teknoloji üretimine gitmesi lazım, burjuva marksisti de derler buna, çok önemlidir bu, dolayısıyla bunu yaparken de kendi ölümüne gidiyor, çünkü sömürüyü emek üzerinden yapıyor. Çünkü bütün gelirini emek üzerinden kazanıyor. Yani makineye koyduğu paradan bir gelir elde etmiyor aslında. Ama emek daralmaya başlayınca, emeği daha şiddetli sömürmesi lazım.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Konunun dışında ama, bir malın üretimi tamamen emekle değil tabii, diğer üretim faktörleri de var ne bileyim hammadde var, diğer giderleri var, yani emeğin dışındaki parayı, tamamen emek sömürüsü diye düşünmek doğru olur mu?

Prof. Dr. İzzettin Önder: Bakın hammaddeyi alıyorsunuz, bunu aldığınız zaman olduğu gibi satabilirsiniz, hangi fiyata alırsanız alın, istediğiniz fiyata satarsanız, fazla fiyata satmaya çalışırsanız, adam gider diğerinden alır. Hammaddeyi değiştiriyorsanız, üretim budur zaten, şeklini neyle değiştiriyorsunuz, emekle değiştiriyorsunuz. Enerji içinde de emek var, hepsinin içinde emek var, dolayısıyla hammaddeyi olduğu gibi satmıyorsunuz. Bir değiştirme sürecidir üretim zaten, bu değiştirme sürecini de emek yapıyor. Makine de üretim yapıyor, makinenin içinde de emek var, bu çok önemlidir. Burada bütün mesele kriz nereden çıktı. Kriz şuradan çıktı; finansal sektör, reel sektörü beslerken, gelecekteki gelirleri şimdiye çekti, dolayısıyla bundan o da yararlandı. İnsanları da aldattı bu anlamda, finans sektörünün böyle bir olumsuz yönü de

vardır aslında. Bu aldatmayı yaparken aslında reel sektörü tüketti. Reel sektörü artık besleyemez hale geldi finans sektörü, işte bu ara açıldı. İşte Marksizyen teoride sektörler arası dengesizlik olarak alır krizin sebebini. Fakat sektörler arası dengesizlik çok temel sebeptir, kar ve birikim hırslıdır. Finans sektörü niye bu asit fonları yarattı, kar elde etmek için, katma değer değil, bakın bu çok önemlidir. Kar ve birikim hırslıdır, onlar da kar ettiler ve birikim hırslıyla yaptılar. Bankalar büyümeye başladı, sigorta şirketleri büyümeye başladı, devleti özelleştirdiler, efendim biz sağlık hizmeti verelim falan, sağlığı finanse edelim dediler. İnsanların düşünmesi lazım, bugün Amerika’da, Raymond Brothers batmış ise, Türkiye’de sağlığı hangi sigorta şirketine vereceksiniz, o da batabilir. Ne yapacağız o zaman, devlet batmaz ama. Onun için sağlığın özelleştirilmesini ve sigorta şirketleri aracılığıyla finanse edilmesini müdafaa etmek inanılmaz bir akıl. Hele Türkiye gibi riskli bir ortamda. Mesela iki sene, üç sene sağlık primi yatırdınız, battı sonra; adam, nereden alıcam ben paramı şimdi der. Yatırmıydın kardeşim derler, ben mi sana akıl verdim git oraya yatır diye, bana ne yatırmıydın der. Cevher Özden battığı zaman böyle olmadı mı. Bakın işin özünde reel sektöre gelince, aslında reel sektör gösterdi bize manzarayı tam olarak, finans sektörü göstermedi. Reel sektör bu kadar aniden neden durdu peki.

Bilim adamları nerde ki, niye bu asit fonlar dönmeden ikaz etmediler ki bizi. Bilim süreci gösterir, süreci göstermek demek, ileriye öngörebilmek olanağı vermek demektir. Bilim bilgi değildir. Bilgi başka birşey, o oldu bu oldu, öyle oldu böyle oldudur. Bilim başka bir şeydir, süreci gösterir, böyle oldu ise böyle olabilecektir diyebilmektir, belirli olasılıklar içinde.

Dr. Öztin Akgüç: Ama bunlar söylendi. Bu tip kağıtların çıkması, finans sektörünün bu gibi şeylere girmesinin bir kriz yaratacağı kaç senedir söyleniyor.

Prof. İzzetin Önder: Hocam siz söylediniz diyelim.

Dr. Öztin Akgüç: Hayır, yani söyleyen çok vardı bunları. Krize gidilmekte olduğu söylendi. Bence şu oldu tabii, mesela bu tüketici kredileriyle, kredi kartlarının kullanılmasıyla tasarruf oranı düşürülerek talep canlı tutuldu bu son 5 – 6 senede. Ve bu 5 – 6 senede de hakikaten dünyada büyüme oldu, dış ticaret gelişti, likidite arttı vesaire, ama bir süre sonra kapitalizmin genel hareketi olarak tüketim yetersizliği başladı, siz daha iyi bilirsiniz, bu teknolojik işsizlik falan Ricardo’da vardır. O der ki teknoloji emeğin yerini aldı, bir işsiz ordusu zaten olacaktır der. Zaten bütün klasik iktisatçılar başlangıçtan itibaren çeşitli nedenlerden dolayı, derler ki kapitalizmin sonu yoktur.

Prof. Dr. İzzetin Önder: Ama o iktisatçılar ahlak profesörüydüler. Ama onların döneminde bugünkü holdingler, bu azgın finans kuruluşları yoktu. Emek – değer teorisini Ricardo yapmıştır. Marks ondan almıştır. Dine değil reele bakıyorlardı ama, bu insanların insani dokuları vardı. Bugün ortaya çıkan Freedmanlar falan, bunların dinle Allah’la alakası olmadığı gibi, dünyayla da alakası yok aslında. Böyle bir şey olabilir mi, kalkıp bir akademik insan “Köleliğe Giden Yol” diye bir makale yazabilir mi ayıptır bu. Bu biliyorsunuz Henrick’in makalesidir, sosyalizm köleliğe götüren yoldur diye, kapitalizmin nereye götürüyor peki.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Şu anda bilimsel tutumun en belirgin özelliği, hiç bir şey konusunda bu kadar kesin konuşmaktır. Yani Karl Marks’ tan başka iktisatçı yoktur diye bir laf çok saçma. Gelir reel sektörde yaratılır, mali sektörde yaratılmaz, piyasa da yaratılmaz. Katma değer reel sektörde yaratılır, bu gelirdir, yaratılan gelirdir. Öbürleri kazançtır, başka bir şey. Reel sektör gelir üretmek amacıyla yaratılır. Servetini cebine koyup tüketemezsin. Servet alışverişi yapıldığı zaman da gelir yaratılmaz, daha ucuza aldığını daha pahalıya satarsın ama gelir doğma-

mıştır. Gelirin üretilerek yaratılması lazım. Kar ayrı şeydir, gelir ayrı şeydir. Meseleye dönersek, dünyada bir kriz oldu, bu krizin temelinde insanlar mali sektörlerde para kazanılır sandı, borsaya yatırım yapalım dediler. Sabahleyin borsa seansı başladı, akşam kapandı, o gün %20 kazandılar. Gelir yaratıldı mı, hayır yaratılmadı, çünkü katma değer yok. Sabah para ve senet toplamayla, seans kapandığı zaman para ve senet toplama aynı, bir kazanç elde edildi, kar elde edildi, ama gelir yaratılmadı. Mali sektör gelir yaratan sektör değil, gelirden pay alan sektördür, onun için de kriz durumunda mali sektörde yaşanan krizi reel sektöre yansıtılmamalıydılar dedim ben ilk konuşmamda. Yansıtılmamak gerekir ve bunun tedbirleri de vardır, ama bunun tedbirlerini ille de Marks'a, Keynes'e giderek değil, yani bilimi bugünkü şartlarda kullanarak yapmak lazım. Ama biz esas olayı kaçırıyoruz. Dünyada Türkiye'ye bu kriz yansıdı deniyor, hayır Türkiye zaten 2001 krizinden hiçbir zaman çıkmamıştı. Türkiye 2001 krizini yaşadı, bütün maliyetlerini yaşadı, kriz denilen şey ilginçtir. Kriz ille de borsadaki düşüşler veya kurlardaki artışlar değil, bu borsadaki düşüşler veya kurlardaki artışlar piyasa mekanizmasının kendini düzeltme çabasıdır zaten. Ama Türkiye 2001 krizinden bu yana devamlı olarak artan bir şekilde dış ticaret açığı vermiştir, varlık satışı yapmıştır, malını, ailenin gümüşlerini, şirketlerini, birçok tesisini satmıştır. Türkiye'nin borçları artmıştır. Cari açık devamlı artmıştır. Son rakamlara bakalım. Son rakamlara baktığımızda, cari açık 48 milyar dolara çıktı. Türkiye'de zaten krizin zemini hazırlanmıştı ve krizi de iyi teşhis edemediğinden, ama teşhis etme konusunda maalesef bilim adamları kendilerine düşen rolü de yapamamıştır, belki yaptırılmamıştır.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Özer Bey ben sizin Türkiye ile ilgili görüşlerinize katılıyorum ve sayın Başbakanımız kriz teğet geçer dediği zaman, ben de sizin dediğinizi söylemiştim, zaten Türkiye krizin içerisinde, bunun üzerine başka bir kriz gelmez, çünkü o kadar düşük gelirle

vatandaşların harcama yapması olanaksız, 2001'den 2005'e 2006'ya kadar refahta birazcık artış var gibi, ama ondan sonra da büyük bir düşüş var. Şimdi konumuz o değil gibi geliyor bana, asıl krizin çıkış nedeni üzerinde pek konuşmadık, bu finansal piyasalardan mı kaynaklandı, finans sektöründen mi kaynaklandı, reel sektörden mi kaynaklandı, ben konuşmalardan şunu anladım ki aslında krizin esas tetikleyicisi reel sektörde meydana gelen daralma.

Prof. Dr. İzzettin Önder: Müsaade ederseniz, bir defa kriz Amerika'daki reel sektörden çıkmış gözüküyor. Amerika kapitalizmin en ileri aşamasıdır, kapitalizmin olgunlaşma aşamasında krizler derinleşir, yani bu ezbere söylenmiş bir şey değildir. Özer Bey'in söylediği eskiden 20 senede bir olurdu, şimdi daha sıklaştı dediği budur, çünkü kapitalizm olgunlaşıyor, yok insanlar unutup falan değil, böyle bir şey yok. İkincisi ise finans kesimi bunun en yumuşak karnıdır, onun için orada çıktı. Dolayısıyla kriz kapitalizmin krizidir. Amerika'da olgunlaştı, Amerika'da çıktı.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Latin Amerika krizleri kriz değil miydi. Kapitalizmin en geliştiği ülkelerde mi çıkıyor krizler.

Prof. Dr. İzzettin Önder: Bakın Latin Amerika krizleri nerden çıktı diye baktığımızda, büyük ödemeler dengesi sorunu vardı, dış açık vardı, bizim 2001'de yaşadığımız gibi. Her kriz aynı çıkar demiyor ki Marks da. Dikkat ederseniz yaşadığımız kriz sadece 1929 – 30 krizi ile karşılaştırılıyor, aradaki bütün krizler atlanıyor dikkat ederseniz, çünkü farklı krizler onlar, şu anda iki kriz yaşadık biz. 1929 – 30 ve 2008 krizi, bu ikisi farklı krizler.

Dr. Öztin Akgüç: Şöyle ki, bazı konularda anlaşmalıyız. Bence finans sektörü aracı bir sektör olduğu için tek başına bir kriz çıkarması mümkün değil. Bir taraftan fon toplayıp diğer tarafa aktaracak, tek başına bunu yapması mümkün değil. Te-

tikleyebilir, bir takım türev ürünleri çıkartır, olayı daha derinleştirebilir, ama tek başına bunu yapabilecek gücü yoktur finans sektörünün. Finans sektörü bir yerden parayı toplar, bir yere aktarır netice itibariyle.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Ama toplamayı beceremeyince olmuyor, çünkü finans olmayınca üretim de olmuyor.

Dr. Öztin Akgüç: Kapitalist düzende zaman zaman bir üretim fazlası, tüketim yetersizliği yaşanıyor ister bunu Marks'la ifade edelim, ister Keynes'le ve netice itibariyle bunlar bir takım krizlere neden oluyor. Bu krizler Amerika'da yaşanmıştır, biz iki büyük krizi konuşuyoruz ama, Amerika'da birçok kriz yaşanmıştır. 1960'dan sonra durgunluklar vesaire. Burada niye olay bu kadar derinleşti, işte burada finans sektörü devreye giriyor, finans sektörü olayı büyük ölçüde derinleştirdi, tetikledi, türev ürünlerle, toksit kağıtlarla vesaire. Kağıt üzerinde sanal karların çok yüksek gözükmesi bu alanda cazibe yarattı ve olayın derinleşmesine sebep oldu. Şöyle bağlayabiliriz, bu krizler klasik veya neoklasik teorilerle önlenebilir, bu krizler şöyle veya böyle bir şekilde ortaya çıkarlar. Kapitalist sistemde krizler olur. Ancak bunun boyutunu şiddetlendiren 1930'da da finans sektörü olmuştur.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Peki Türkiye'de durum nasıl Öztin Bey?

Dr. Öztin Akgüç: Türkiye'de duruma bakarsak, ben burada Özer Bey'e katılıyorum. Aslında Türkiye kriz içindeydi zaten. Yani bu kriz olmasaydı dahi Türkiye bu olayları ya da buna yakın olayları yaşayacaktı, çünkü zaten Türkiye kriz içindeydi. Türkiye ne yaptı, Türkiye bence hiçbir şey yapmadı 2001'den 2002'den sonra. Yaptığı tek şey dışarıdan borçlandı, dış borcu 300 milyar dolara çıktı, ondan sonra elindeki bütün tesislerini, bütün malvarlığını özelleştirme diye sattı ve bununla idare etti. Türkiye'de temel hareketler olumsuz yön-

de gelişmiştir. Bakmayın TUIK' in milli gelir hesaplarına, o milli gelir hesabı nasıl oluyor, ayrı bir mesele, tartışılabilir.

Prof. Dr. Özer Ertuna: 1980 'den 1999 yılına kadar %4,8 'dir büyüme hızı. 1999 yılındaki gelir düşmesi 2001 yılı krizinden sonra beş senede 1998 düzeyine çıktı sonra. Ve şu anda 2008 yılında milli gelir artışı % 2 – 2,5 düzeylerine düşmüştür. Daha önceki sene % 4,6' dır. Türkiye başarılı, milli gelir arttı falan gibi laflar söyleniyor, yok böyle bir şey. Rakamlar öyle söylemiyor.

Dr. Öztin Akgüç: Şöyle diyelim Türkiye'de bazı şeyler niye başarı diye söyleniyor. Aslında Özer Bey'in dediği doğru, Türkiye'de 1980'le 2003 'ü mukayese edersek gelir artışı yoktur arada. Çünkü 1999'dan sonraki gerileyişleri telafi etmiştir ancak. Ama daha sonra TUIK' in yapmış olduğu bazı düzenlemeler % 30 – 40 artırdı milli geliri, milli gelirimiz şu anda kişi başına 9.000 küsür dolar oldu, bilmem anlatabildim mi, bu bir başarı değildir, ortada başarı diye bir olay yoktur. Bu dönemde Türkiye Özer Bey'in dediği gibi uzun vadeli bir büyüme hızının üstüne çıkamamıştır.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Hele hele Devlet Planlama Teşkilatı'nın bütün yaptığı planlarda % 9 Türkiye'nin büyüme potansiyeli olduğu iddiası var. Hele hele %7 büyüme potansiyeli gerçekleşseydi, bugün Türkiye'nin milli geliri tam iki katı oluyordu. Yani bütün bunlar Türkiye'nin çok ciddi kayıplarıdır.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Arkadaşlar ben ne düşünüyorum biliyor musunuz? Türkiye'de bir milli fon akış tablosu yapılabilsen, yani nereden fonlar geliyor, nereye kullanılıyor, zannediyorum ki çok enteresan şeyler çıkacaktır.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Sonuç belli ama, yurtdışından mal satışı, varlık satışı ile kaynak geliyor. Senin 60 yılda biriktirmiş olduğun varlıkların hepsi gidiyor.

Prof.Dr. Cevat Sarıkamış: Bu sebeplerden dolayı Türkiye son altı yıldır başarı değil bence başarısızlık içindedir.

Dr. Öztin Akgüç: Aslında bu globalleşme, özelleştirme batının gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkeleri sömürmesi için uydurulmuş şeylerdir. Eskiden neyle sömürüyordu seni, dış ticaretle sömürüyordu, dış ticaret hadleri sınırlayıcı oluyordu falan, bu tabii yeterli olmadı. Bunun üzerine bir özelleştirilim dediler, özelleştirirseniz şöyle iyi olur böyle iyi olur falan; iki globalleşelim, globalleşmede ise finans sektörü var. Finans sektörünü globalleştirdiğiniz zaman aynı zamanda batının sıkışmış finans sektörü de buradan istifade etti. Nasıl istifade ettiler, paralar geldi buradan kar elde ettiler. Yani seni iki şekilde kandırdılar. Dün biz İzzettin Bey'le bir toplantıydık, orada İzzettin Bey söylemişti, iktisadın bazı ezberleri var, nasıl ki siyasette ezber var, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü falan, iktisatta da bu ezberler var, işte tam rekabet, özelleştirmenin avantajları, küreselleşme, bu bir sömürü düzenidir. Ben öteden beri şöyle diyorum, aslında sömürü, günümüzdeki sömürü, merkezin kendi içinde olmasından ziyade, merkezle çevre arasındadır. Yani gelişmiş olan ekonomiler daha çok, az gelişmiş ekonomileri sömürmektedir. Globalleşme, özelleştirme, bunun araçlarıdır. Yani bütün mesele burada, bilmiyorum katılırsınız veya katılmazsınız. Aslında batıdaki sendikalı işçi de sömürüden pay almaktadır. Amerika'da pay almayan işçi hangi işçidir, kaçak işçilerdir, güneyden Meksika'dan oradan buradan gelen kaçak işçilerdir. Diğerlerinin o derece yüksek ücretli olmasının nedeni de budur. Amerika'daki bir otomotiv sanayii işçisinin ücreti ile bizdeki aynı işçinin ücretini mukayese edin, o kadar verim farkı var mı yok. Olmadığı için zaten General Motors'lar batıyor. O bakımdan bence en doğru söyleyebileceğimiz şey galiba, hem fikir isek, bir kere finans sektörü tek başına kriz yaratamaz, şiddetlendirebilir falan ama, reel sektörden bir şey geldikten sonra finans sektörü tek başına kriz yaratmaz gibi geliyor bana. İkincisi

şu noktada anlaşalım, kapitalist sistem devam ettiği müddetçe, bu olaylar şu veya bu boyutta devam edecektir, olacaktır. Bu sömürü esasında büyük kapitalist merkezlerin kendi arasında değildir, merkezle çevre arasındadır. Çünkü merkez halen dünyada yaratılmış olan katma değer %85'ini alıyor. Merkez'den kastım gelişmiş ekonomiler Avrupa, Amerika, Japonya, Kanada, bunlar alıyor. Dünya nüfusunun ilk %20'si % 85'i alıyor, öteki ne alıyor dersiniz, en altta kalan % 20'lik kesim % 1 alıyor, geri kalan %60 da % 13 alıyor.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Bu bir şey daha hatırlatıyor, şimdi Amerika, Avrupa, sizin merkez dediğiniz ülkelerin refahını Çin ve Hindistan'a yayacak olsanız, dünyanın kaynakları yetmiyor, beş misli kaynak gerekiyor, böyle bir çıkmaz da var önümüzde.

Dr. Öztin Akgüç: O zaman ne olacak orada bir üretim yapabilir miyiz, yoksa refahın yeniden dağılımı sorunu mu ortaya çıkar. Refahın Avrupa ve Amerika'dan Çin'e ve Hindistan'a kayması sorunu mu ortaya çıkar.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Bunların hepsi birbirine bağlı şeyler. Benim sizlerin konuşmalarınızdan ve kendi düşüncelerimden anladığım şey şu: Bu merkez denilen ülkelerde büyük bir fon birikimi var. Bu fon birikimi reel sektörün üretimini finanse etmek için talep bulamıyor, talep yeterli değil. Dolayısıyla bu fonu nereye harcayacaksınız, aktif yatırımları yapmak yerine finans sektörüne kaydıracaksınız, finans sektörüne kaydırırken de, bizim gibi geri kalmış ülkelere göndereceksiniz ve mesela Türkiye'de üretimi siz yapmayın biz yaparız, bilmem sizdeki fabrikaya gerek yok, nasıl olsa biz malı gönderiyoruz havası var.

Dr. Öztin Akgüç: Şöyle bir işbölümü de öneriyorlar size, diyorlar ki mesela, siz efendim tüketim malları falan ihraç edin, sakın ha ithal ikamesi sanayiine girmeyin. Çünkü ithal ikamesi sanayiine girdi mi,

sen ne ithal ediyorsun, sermaye malı ithal ediyorsun, ara malı ithal ediyorsun vesaire, bunları sen yapmaya başlayınca öbür tarafın ihracatı büyük ölçüde azalacaktır. Dolayısıyla önemli olan ihracat, peki benim dış ticaret açığım var, dış ticaret açığını neyle finanse edeyim senin, para vereyim sana. Sonra sen de bu parayı bana bilmem ne kadar faizle geri ödersin, sonra bunun adı küreselleşme olsun, finans sektöründe.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Aynı şey tarımda olmuyor mu. Sen üretim yapma biz sana para verelim.

Dr. Öztin Akgüç: Onun dışında diyor ki adam, madem ki borcunu ödeyemedin, ödemen için özelleştirme yap diyor, yani senin bir takım değerlerin var, o değerleri bana devret diyor. Toprağını sat diyor, sanayi tesisini sat diyor, telekomünikasyonunu sat vesaire. Ayrıca Türkiye’de başka bir şey söyleniyor.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Bilmeleri lazım, çünkü biraz önce bahsettiğimiz kitapta şöyle deniyor; “krizler 20 senede bir tekrar eder ve bu krizler tekrar da edecektir. Çünkü kapitalist sistemin, piyasa mekanizmasının içinde olan bir şey bu. Eninde sonunda para ve servet akılsızların elinden çıkıp akıllıların eline geçecektir.”

Prof. Dr. İzzettin Önder: Türkiye ile ilgili müsaade buyurursanız ben de bir şey söylemek istiyorum. Türkiye’nin krizi bir verimsizlik krizi ve yapısal dengesizlik krizidir. Yani bir geri ekonomi krizidir. Türkiye’nin krizi ileri ekonomi krizi değildir, ama ileri ekonomi krizi de yansıyor bize şu anda.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Buna katılıyoruz İzzettin Bey, ama ben diyorum ki 2008 yılında ortaya çıkan kriz, global kriz denilen şey, Türkiye’de o zamanda başlamadı. Türkiye’de daha önceden de vardı kriz, bunu konuştuk zaten.

Dr. Öztin Akgüç: Bir şey daha ilave etmek lazım buna siyasi açıdan. Kalan işsizde de işsizlik tazminatı verdi Almanya falan, bunu nereden sağladılar, sömüründen aldığı paydan verdiler. Ve susturdular yani, ve aynı zamanda demokrasi diye bu kapitalist partiler oy aldılar bundan. Yani bu sömürüyü ortaya koymamız lazım.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Ben bugün bir noktayı kavradım gibi geliyor bana. Niçin bir çözüm yaratılamıyor? Çünkü maalesef kalıpları kırıp konuşmuyoruz. Kalıplar içinde konuşuyoruz. Halbuki bu kalıplar içinde kalmak bilimsel bir yaklaşım değil. Bilimsel yaklaşım açık fikirle, açık dimağla konulara yaklaşmak, çözüm arayışları yapmak lazım, ama biz bazı kriz teorileri içine sokmaya çalışırsak olayları, bugün kapitalizm de çok eskidi, komünizm de eskidi, bu kalıplar içinde düşünmeyip, hür bir düşünceye sahip olmamız lazım, sorunları ortaya koyup tartışabilmemiz lazım, ama bana öyle geliyor ki, hala kalıplardan kurtulamıyoruz.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Özer Bey demokrasi dediğimiz sistem de iflas etti maalesef.

Prof. Dr. İzzettin Önder: Ben buraya bir not düşmek istiyorum. Ben müsaadelelerinize Özer Hocamın söylediklerine katılmayayım. Çünkü kalıpla konuşmamak tabii doğru ama, yöntem, paradigma denen bir şey var. Bilim paradigma üzerine kurulmuştur. Paradigma ise bir olaya bakışta bir teorik çerçevedir.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Buna çeşitli isimler veriyorsunuz, temel bir felsefe lazım paradigma dediğimiz zaman. Ama temel bir hedef saptamadan hiçbir model kurulamaz. Maalesef insan hedef olmaktan çıktı dünyada, para hedef olmaya başlayınca, kapitalizmin temel arzusu, parayı insanın önüne koyar, insanı araç kabul eder amaç değil, dokusu bu. Ben onun için “kapitalizmin son direnişi” dedim bu küreselleşmeye. Eksik düşünüyorsun diyebilirsiniz, ama benim özlem duyduğum insanı

amaç yapmayı Marksist teoride de göremiyorum. Onun için bizim artık bu kalıpların hepsinden çıkıp, amacımızı ortaya koyup bir sosyal düzen hayal edip, ufku muza yerleştirip modeller geliştirmemiz lazım, çözümler geliştirmemiz lazım.

Dr. Öztin Akgüç: Odaktaki şey insandır, odak insandır, ülkelerin zenginliği de insanın zenginliğidir.

Prof. Dr. İzzettin Önder: Ben burada bir not düşmek istiyorum, çok kısa. Sistem bir bütünseldir. Efradını camii, ayarını mani bir bütünseldir.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Bütünsel olmak başka, bilimsel çalışmanın amacı insana hizmet eden sistemleri geliştirmektir. Mevcut sistemlerden birine hapsedilmek değil.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Arkadaşlar krizi tartışacağız derken, konu başka yerlere gidiyor.

Dr. Öztin Akgüç: Ama bu çok önemli bir şey, çünkü krizden çıkış son derece önemli bir olaydır. Eğer bu sistem içersinde kalacaksak, bu krizden çıkmamıza imkan yok. Türkiye krizden çıkamaz. Yani çıkmış gibi gözükür, dünya da çıkar ama tekrar yeni bir krize girer. Çünkü bu kriz doğuran bir sistem, anlatabiliyor muyum ve dünyada gelir dağılımı falan da düzelmez. O halde demek ki ne yapacağız, sistem meselesi.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Sistem derken mevcut sistemlerden biri değil bence görev yeni bir sistem oluşturmaktır, insanı odağa koyan.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Arkadaşlar dünyada, dünya derken malum ülkeler kastediliyor bence, nasıl çıkılır bu krizden. Yani 1930'daki gibi, efendim Keynesyen teori mi ortaya çıkar tekrar, yoksa son zamanlarda Karl Marks da öne çıkmaya

başladı, onun teorileri de konuşulur oldu. Sizce nasıl çıkılır bu krizden.

Dr. Öztin Akgüç: Dünya bir kere kapitalizmi benimsemiş vaziyette. Bunu belki makyajlayacaklar, nasıl makyajlayacaklar, biraz önce İzzettin Bey'in dediği gibi, işte neokapitalizm diyecekler belki, buna belki etik değerler katalım diyecekler, böyle etik olmayan, ahlaki değerleri olmayan bir kapitalizm olmaz diyecekler. Sosyal amaçlar koyacaklar, sosyal sorumluluk koyalım diyecekler falan. Bu yaşar mı, bu gene insan ögesine bağlı olan bir olay.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Belki Amerika'da Obama ile o yol açıldı gibi.

Dr. Öztin Akgüç: Hayır, Obama merkezdeki bir gösteridir, bir imajdır Obama. Obama ile hiçbir şeyi değiştiremezsiniz. Belki uygulanmayan bir iki tane sosyal proje vardı işte, fakir çocuklara eğitim, fakir çocuklara devletin sağlık yardımı falan gibi, Bush'un veto ettiği, onları belki uygulamaya koyar falan, o ayrı bir mesele. Her sistem kendi adamını yaratıyor. Bunu yıkmak lazım. Çünkü yıkamadığımız müddetçe bu sistemi belki biraz daha süsleyecekler falan ve bunu da insan yapacak gene.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Ben o kanuda çok ümitliyim, benim inancım şu; insanların özlemleri var. Özlemleri doğrultusunda yeni teknolojinin verdiği imkanlar ve sağladığı iletişim, insanları o tarafa zorlayacak diyorum. "Şirketlerin sosyal sorumlulukları" "paydaş" kavramı gibi pek çok kavram kitapları dolduruyor artık, eğitime giriyor. Etik kurallar ve işletme etiği kavramları falan. Öbür taraftan Amerika gibi bir ülkede Obama gibi bir lider, Amerika için bir devrimdir bu. Bunun gibi Obama'nın söylediği her şey Washington uzlaşması denilen temel ilkelere karşı. Dünya değişecek, dünya şanslı bir dönemde benim gördüğüm kadarıyla. Yeni iletişim kanalları ve insanların içinde yatan

özlemler, insan odaklı bir sistem oluşturmaya doğru gidecek.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Özer Bey, kriz geldi, bütün dünyayı sardı. Buradan çıkış kıvılcımı nasıl başlayacak. Efendim 1930 yılındaki gibi, Keynesyen teori çıktı, efendim tüketimi artır, krizi yok et, değil mi hikaye buydu. Şimdi nasıl olacak, gene aynı yöntem mi uygulanacak.

Prof. Dr. İzzettin Önder: Şimdi burada siyasetçinin bakış açısı başka olacak, bilim insanının bakış açısı başka olacak.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Bilim insanının rolü yok burada. Yapabileceği bir şey yok çünkü.

Prof. Dr. İzzettin Önder: O zaman kapatalım o tarafı, ama siyasetçinin bakış açısı gayet açıktır. İnsanları nasıl aldatacak, insanların özlemleri var diye aldatacak, iletişim yapıldı diye aldatacak. İletişim beni iyice hapis ediyor, yani bugün televizyonu açtığında zapladığında, aynı kavramlarla veya benzer kavramlarla benim kafamı şekillendiriyor. Aslında iletişim bir özgürlük alanı falan açmıyor çok fazla, bu Amerika'da da böyle, televizyonda reklamdan başka hiçbir şey yok, dizilerden başka hiçbir şey yok.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Arkadaşlar mesela, efendim dünya bundan ders aldı, değişecek ileride, bilmem ne olacağı bırakalım bir kenara, kriz var, krizden nasıl çıkacağız.

Dr. Öztin Akgüç: Ben çok kısa söyleyeyim. Devlet gözetiminde, devlet desteğiyle, sermaye korunarak bu krizden çıkılabilir. Çıkmanın yolu budur, devletçilik falan değil.

Prof. Dr. İzzettin Önder: İnsanların özlemleri dediğimizde, şirketlerin sorumluluğu dediğimizde ben onun için sosyal demokrasinin bir aldatmaca olduğunu kabul ediyorum. Ben birinci derecede kararlı olmalıyım, ama olamıyorum, çünkü güç adamda. Biz güç ilişkisini hiç konuşmadık burada. Güç neyle belirlenir, kararlar ve oluşan politikalar ve icraatlar güçle yapılır, güçsüz yapılamaz bunlar. Dolayısıyla gücü önce konuşmamız lazımdı, konuşmadık bunu. Siyasetçi şunları düşünecek, insanların özlemleri var, iletişim var, sosyal sorumluluklar var, şirketler bunu yapacak, ücretleri biraz ayarlayacak belki ama onu da bilmiyorum. Devlet biraz destek olacak, kurtaracaklar bir 20 sene daha.

Prof. Dr. Özer Ertuna: Güçlü ve güçsüz yerine haklı ve haksızı koyamazsak, hiçbir gelişme de olmaz.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış: Arkadaşlar bugün çok enteresan bir yuvarlak masa toplantısı yaptık. Hepinize çok teşekkür ediyorum, inşallah bundan sonraki toplantımızda başka bir konuda beraber olmak ümidiyle hepinizi sevgi ve saygı ile selamlıyorum, teşekkür ederim.

Yuvarlak Masa toplantısına katılanlar toplu halde.

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış
Toplantıyı yönetti.

Prof. Dr. Özer Ertuna
Okan Üniversitesi

Prof. Dr. İzzettin Önder
İstanbul Üniversitesi

Dr. Öztin Akgüç
Bahçeşehir Üniversitesi